

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsak petek ter stanejo v tiskarni prejemanje za celo leto 6 kron, za pol leta 3 krone in za četrt leta 1 krono 50 vin., — po pošti prejemanje pa za celo leto 7 kron, za pol leta 3 krone 50 vin., za četrt leta 1 krona 80 vin. — Za prinašanje na dom v Ljubljani se plača na leto 80 vin. Naročnino prejema upravništvo v Blasnikovi tiskarni. — Oglase (insetate) vzprejmlje upravništvo, in se plača za vsako vrsto za enkrat 16 vin., za dvakrat 24 vin., za trikrat 30 vin. — Dopisi naj se pošiljajo uredništvu „Novic“.

V Ljubljani 8. novembra 1901.

Politični oddelek.

Zopet jezikovno pravo.

Najaktuvalnejši del iz tistega kompleksa problemov, ki se skupno in na kratko imenujejo „avstrijsko narodnostno vprašanje“, je gotovo oni del, ki se nanaša na jezikovno ravnopravnost v šoli, v uradu in sploh v javnem življenju. Ves boj zadnjih let se suče skoro izključno okrog tega vprašanja in dozdeva se nam, da bo avstrijskim Slovanom prestati še težke boje in silovite persekucije, predno se to vprašanje povoljno reši — ako se to sploh kdaj zgodi, kar še nikakor ni gotovo.

Kar so avstrijski slovanski narodi v zadnjih tridesetih letih dosegli glede jezikovne ravnopravnosti, to jim je bilo dano naredbenim potom. Odločilni krogi so stali na stališču, da uredba tega vprašanja spada v delokrog eksekutive in da so zakonodajni faktorji že rešili, kar je spadalo v njihov delokrog, s tem, da so v državni osnovni zakon sprejeli člen 19., s katerim se vsem jezikom jamči ravnopravnost v šoli, v uradu in v javnem življenju.

Tudi Badenijevo ministrstvo se je postavilo na to stališče, ko je izdalo znane jezikovne naredbe za Češko in Moravsko. Nemška revolucija je dosegla, da so bile te naredbe preklicane. Zmagalo je nemško stališče, da izvršitev člena 19. državnih osnovnih zakonov ne spada v delokrog eksekutive, da člen 19. obsega samo načelo, da pa se mu mora potem legislative udahnuti šele življenje in sicer z izvršilnim jezikovnim zakonom.

Era jezikovnih naredb je s tem končana. Na mesto jezikovnih naredb naj stopi jezikovni zakon, ali pot do tja je pač še dolga. Dr. Herold je dobro rekel, da je nemški državni jezik, ki ga zahtevajo nemške stranke, prava pravcata bomba, ki bo razgnal parlament. Stvar je vsekako zelo važna in zasluži najintenzivnejšo pozornost ter najresnejši studij, zlasti od strani političnih voditeljev,

da se ne bo zopet oglasil kak dr. Gregorec v parlamentu in plediral za nemški državni jezik.

Sedanje pravno stanje jezikovnega vprašanja je dobro in vsestransko pojasnjeno v knjigi „das österreichische Sprachenrecht“, ki jo je spisal dr. Alfred Fischl in v kateri je zbran ves tozadevni material in kateri je povrh dodana zgodovina jezikovnega boja v naši državi. Knjiga je seveda pisana v nemškem smislu, a kritičnemu čitatelju bo vendar znatno koristila.

V tej knjigi najdemo vse cesarske patente, ukaze, zakone in naredbe, kar jih je bilo izdanih od leta 1527. in iz teh zakonov in naredb izvaja pisatelj, da je zahteva nemškega binkoštnega programa, naj se jezikovno vprašanje zakonito reši, nesmiselna, češ, da je to že dognana stvar in da je nemški državni jezik ne samo po večstoletni navadi ampak tudi s pozitivnimi zakonodajnimi akti uveljavljen ter da je le omejen po členu 19. državnega osnovnega zakona.

Pravno se da to stališče brez težav izpodbijati, kajti člen 19. državnih osnovnih zakonov je sam po sebi razveljavil vse poprej izdane patente in zakone, ki se z njim ne strinjajo. Nasprotno pa je gola istina, da dejanski zavzema nemščina vse predprave državnega jezika in so pravice drugih jezikov poleg nje tako neznatne, da sploh ne pridejo v poštev.

Prav ker je to stanje neznosno, se je začel sedanji jezikovni boj, čigar smoter je, utesniti krivične predprave nemškega jezika in razširiti primerno potrebam dotičnih narodov in načelu ravnopravnosti in enakovrednosti veljavo drugih jezikov.

Boj proti temu stanju se mora prav v sedanjem času voditi s posebno odločnostjo, ker vidimo pri vsakem koraku, kako se vlada in birokracija na vso moč trudita v nasprotju z načelom ravnopravnosti utesniti dosedanjo itak sramotno-klaverno veljavo nenemških jezikov ter razširiti veljavo nemščine kar najbolj mogoče. Kar se v tem oziru počenja, presega že vse meje, to je krnto nasilstvo, ki se ne meni niti za najvitalnejše interese

prebivalstva in proti kateremu se mora nastopiti z največjo brezobzirnostjo.

Rudarji pozor!

Meseca oktobra lanskega leta ustavile so rudarske zadrage (Knappschafts-Berufsgenossenschaften) v Bochumu na Pruskem zavarovalno rento (penzijo) vsem tistim po nezgodah v pruskih rudokopih prizadetim inozemskim rudarjem in njihovim vdovam in sirotam, kateri so se bili vrnili v svojo domovino, da bi tam uživali zavarovalno rento. Takih rudarjev je tudi, žalibog, med Slovenci precejšnje število. Zdravi in čili so se ločili od nas, v pruskih rudokopih zadela jih je nesreča, in vrnili so se pohabljeni, ako niso celo življenje zgubili.

Pruski rudokopi so ustavili rento z ozirom na novo nemško obrtno zavarovalno postavo proti nezgodam, po kateri se mora podeljena zavarovalna renta uživati v nemški državi, in miruje plačilo za inozemce tako dolgo, dokler prebivajo v inozemstvu (torej tudi v domovini).

Pritožbe na razsodišče v Dortmundu so se zavrnilo, in tudi naš konzul v Kölnu obvestil je prizadete delavce, da bodo ostale vse pritožbe brezvspešne, ker je državni zavarovalni urad (Reichsversicherungsamt) v Berlinu kot najvišje sodišče o zavarovalnih rentah izdal okrožnico, naj se v inozemstvu stanujočim inozemcem zavarovalne rente ustavijo na podlagi novega obrtnega državnega zavarovalnega zakona.

Veliko prizadetih rudarjev in njihovih družin se je torej podalo nazaj na Prusko, kjer se jim je po prihodu zavarovalna renta zopet izplačevala. Dosti pa jih je ostalo v domovini brez rente.

Mica Žikovšek, rudarjeva vdova v Rofeugozdu, okraj Laško, se je sicer tudi podala nazaj na Prusko, kjer dobiva zopet prej ustavljeno zavarovalno rento, vložila pa je pravočasno in morda tudi edina rekurs proti ustavljenju na državni zavarovalni urad po svojem zastopniku gosp. dr. Josip Kolšek, odvetniku v Laškem trgu. In res je ugodil državni zavarovalni urad v Berlinu vloženemu rekursu ter je nedavno obsodil rudarsko zadrugo v Bochumu v plačilo vseh zaostalih ustavljenih mesečnih zavarovalnih rent.

S to sodbo je priznana pravica avstrijskih rudarjev, uživati v domovini zavarovalno rento pruskih rudokopov, ako se jim je zavarovalna renta podelila pred oktobrom leta 1900, na kar naj bodo vsi slovenski prizadeti rudarji opozorjeni.

Politični pregled.

Notranji položaj. — Nasprotje mej Čehi in vlado je znamenito poostrilo ves politični položaj. Nemci so nekaj časa zasmehovali govornice o ministrski in parlamentarni krizi ter se rogali poročilom, da odstopi minister Rezek, ali dr. Kramarja ostri govor v proračunski debati je pokazal, da so te govornice bile več kakor utemeljene. Vlada je svoj čas dala Čehom pozitivne obljube, a svoje besede ni držala in zato so Čehi zaželi proti nji boj. Storititi so morali to tembolj, ker

vlada Körberjevo odločno v Čehom in sploh Slovanom nasprotnem duhu. Že danes je gotovo, da se Körberju ne posreči, spraviti proračun pred Božičem pod streho, a vse kaže, da bodo prihodnji dnovi silne važnosti za daljno prihodnost.

Poslanska zbornica je v ponedeljek pozno zvečer dognala prvo branje proračuna in je bil isti odkazan proračunskemu odseku. V zadnji seji sta bila izmed proračunskih govorov važna samo dva: Wolfov in Heroldov. Wolf je razkladal svoj program in se delal velikega avstrijskega patrijota. Herold pa je vladi očital, da je izzvala boj s tem, ker ni držala slovesnih svojih obljub. V prihodnjih sejah se bodo rešili različni nujni predlogi, ki so bili pomaknjeni v toliko, da se je dobil čas za prvo branje proračuna, za njimi pa pride na vrsto zakon o kmetijskih zadrugah.

Iz državnozborskih odsekov. — Usoda parlamenta ali ministrstva se odloči v proračunskem odseku. Ako bodo Čehi hoteli, bodo lahko zadrževali posvetovanja o proračunu dokler bodo hoteli in ne bo proračun do Božiča gotov, kakor je Körber obljubil cesarju. V prvi seji proračunskega odseka so Čehi že dosegli znatno zavlečenje. Prisilili so odsek, da se v svoji drugi seji ni bavil s proračunom, ampak s predlogo zastran dijurnistov, katera predloga se je naposled po dolgi debati vrnila pododseku. Za četrtkovo sejo je bila naznanjena važna bitka. Vladne stranke so nameravale v nasprotju z opravičnikom prepričati generalno debato s proračunom. Ako so to storile, bodo imeli Čehi povod, nastopiti z obstrukcijo. Čulo se je tudi mnenje, da vlada sama hoče potisniti Čeha v obstrukcijo, da bi imela vzrok, zaključiti zasedanje državnega zbora. — Narodnogospodarski odsek se je v sredo bavil s terminsko kupčijo na žitni borzi. Poročevalec dr. Ploj je izdelal obširno poročilo. Vlada pa se je postavila na stališče, da se terminska kupčija na žitni borzi ne sme do cela odpraviti, kakor zahtevajo vsi pravi kmetijski zastopniki, ampak hoče to kupčijo le reformirati. Poljedelski minister Giovanelli je to vladno stališče obrazložil v dolgem govoru, ki se splošno obsoja. Stvar utegne, ako pride na razpravo, imeti še posledice za ministra Giovanellija, ki je pa le orodje v rokah sekcijskega šefa Becka.

Italijansko vseučilišče v Trstu. — Na vseučilišču v Inomostu so nemški visokošolci siloma prepričali italijanska predavanja nekega novoimenovanega profesorja. Nastopili so siloma proti utrakviziranju „nemškega“ vseučilišča in dosegli tudi uspeh. Italijanski dijaki in italijanske občine so se seveda hitro oglasile z zahtevo, da naj se v Trstu ustanovi italijansko vseučilišče. In glej — čudo! Dočim vlada še slišati neče o tem, da bi se v Ljubljani ustanovilo utrakvistično vseučilišče, dočim Čehom na Moravskem neče dati dvojezičnega, kaj še samočeškega vseučilišča, je brž pripravljena ugoditi zahtevi Italijanov in je minister Hartel se že izrekel, da se v dveh ali treh letih ustanovi v Trstu italijansko vseučilišče. Da je s tem ubito vseučilišče v Ljubljani, tega menda vlada ne opazi.

Francija. — Iz privatnopravnih vzrokov v korist nekaterim francoskim špekulantom je že pred nekaj meseci nastal mej Francijo in Turčijo konflikt, ki je zdaj zadobil jako resno obliko. Francija je namreč združila z rešeno privatnopravno zahtevo tudi celo vrsto političnih zahtev, ki merijo vse na to, povzdigniti ugled in veljavo Francije v Orijentu. Ker se turški sultan tej zahtevi ni udal, je Francija odposlala posebno brodoge, ki je okupiralo otok Mytilene. Sodi se sicer, da se bo sultan udal, ali vzlic temu ni izključeno, da provzroči korak, ki ga je storila Francija, mejnarodne komplikacije.

Vojna v južni Afriki. — Angleži imajo vsaki dan več smole. Doživeli so že zopet ohčuten poraz. Pri Bethelu so bili zopet hudo tepeni. Buri so zgrabili polkovnika Benson in mu jeden del armade popolnoma uničili. Sam lord Kitchener poroča o tem porazu v London, da je v tej bitki padel sam poveljnik Benson, 58 mož, osem častnikov, 156 mož pa